

BIOSFÉRICKÁ REZERVACE DOLNÍ MORAVA

Jan Vybíral

Střední Evropa se nemůže pyšnit množstvím člověkem nedotčených lokalit s původními ekosystémy. Naopak, dosud nedoceněnou hodnotou zůstává kulturní krajina, vzniklá dlouhodobým působením člověka a vykazující celou řadu charakteristik, které ji činí jako celek krajinou líbeznou, člověkem obývanou a využívanou, a to většinou již způsobem, který je možné nazvat trvale udržitelným. Pro tento typ krajiny není nejšťastnějším řešením vyhlášení dalších bezzásahových zón, národních parků či rozsáhlých rezervací s eliminací lidských aktivit. Je na čase se zamyslet, jakou vizi, a tedy jaký management předestřít krajině, v níž je možné nadále využívat obnovitelných přírodních zdrojů, ve které se nachází spousta kulturních památek a ve které je třeba podle trendu vývoje společenské poptávky vyspělé lidské společnosti uzpůsobit krajinový prostor i pro rozvíjející se volnočasové lidské aktivity. Filosofie biosférických rezervací je jednou z možných alternativ.

Jak vznikla BR Dolní Morava?

BR Dolní Morava vznikla rozšířením bývalé biosférické rezervace (BR) Pálava, která byla územně identická s CHKO Pálava a měla rozlohu 83 km², o oblast Lednicko-valtického areálu (183 km²) a o lužní lesy na soutoku Dyje a Moravy. Její celková výměra je cca 320 km². Správu a garanci nad naplňováním cílů a funkcí BR Dolní Morava převzala nezisková organizace Biosférická rezervace Dolní Morava, obecně prospěšná společnost (OPS), založená pěti zakladateli, kterými jsou Lesy České republiky, s. p. (LČR), Moravské naftové doly (MND) Hodonín, a. s., Ministerstvo životního prostředí ČR (MŽP), Okresní hospodářská komora Břeclav (OHK) a Český svaz ochránců přírody (ČSOP). Právní subjektivitu získala 31. srpna 2004. Poprvé v historii vznikla na území ČR biosférická rezervace, která má většinu svého území bez překrytí institutem CHKO nebo národního parku. Stalo se tak po čtyřletém vyjednávacím procesu formou dohody více aktérů. Z nich na straně jedné byl zájem těch, kteří podporovali rozšíření tehdejší BR Pálava, sledovali hlavně možnost současně či následně rozšířit CHKO Pálava a předpokládali i nadále velmi formální význam biosférické rezervace. Na straně druhé byli ti, kteří spatřovali v institutu biosférické rezervace mnohem více možností než jen dosud uplatňovanou prázdnou proklamaci „známka kvality území“.

BR Dolní Morava, o. p. s., (OPS)

OPS rozvíjí své aktivity v duchu Zakládací smlouvy, Statutu společnosti a Jednacího

řádu správní rady. Dalšími dokumenty jsou Akční plán na léta 2006-2010 a Roční plán daného roku. Nejvyšším orgánem společnosti je správní rada (SR).

Rozvoj společnosti zabezpečuje tým 4 vlastních zaměstnanců, z nichž jeden je profesí lesní inženýr, jeden zemědělský inženýr, dále krajinná a zahradní architektka a inženýr ekonom - účetní.

Finanční zabezpečení (režijní náklady na provoz kanceláře, rozvoj společnosti, publikační činnost a platy) ve výši cca 3 miliony Kč ročně a prostředky na předfinancování a kofinancování projektů (v letech 2004-2007 byl finanční objem projektů cca 100 milionů Kč) zajišťuje OPS poskytováním vlastních služeb, z grantů, programů podporovaných EU, sponzoringem a krátkodobými půjčkami.

Hlavní role OPS: moderátor a koordinátor

Jako hlavní cíl si OPS vytkla, jak je uvedeno v Zakládací smlouvě, „...vytvořit vhodné podmínky pro udržitelný hospodářský rozvoj a územní management Biosférické rezervace Dolní Morava s ohledem na přírodní podmínky jejího území a její zonaci, podporovat ochranu přírody a krajiny, vědecký výzkum, monitoring, výchovu a vzdělávání, podporovat mezinárodní spolupráci a vést orgány ochrany přírody a krajiny, vlastníky, územní samosprávy a všechny ostatní zájmové skupiny a resorty k partnerskému přístupu při rozhodování o záležitostech Biosférické rezervace Dolní Morava.“ Není to jednoduchý cíl, neboť celá oblast je tradičně obdíváným rájem turistů, ale i přírodovědců,

Desítky kilometrů kanálů jsou tepnami života lužního lesa.

a prostorem mnoha aktivit ochránců, kteří mají poměrně jasno v tom, co udělat pro „záchranu“ toho či onoho vybraného biotopu či druhu. V oblasti BR Dolní Morava je součástí tradiční regionální kultury intenzivní hospodářské využívání krajiny a lesa. Že kulturní krajina přeje druhové různorodosti například díky mnoha ekotonovým zónám i dlouhodobě osvědčeným způsobům hospodaření, to je jedno z velkých témat, kterým se OPS cilevědomě věnuje a pozitivně ovlivňuje veřejnost a mládež.

Lužní lesy - přírodní fenomén BR

Lužní lesy v oblasti BR zabírají plochu cca 80 km², což je 1/4 její rozlohy. Lesní hospodářství je zde již od dob vydání prvního lesního zákona v roce 1852 dlouhodobě postaveno na principech trvalé udržitelnosti, což oceňují mnozí odborníci z celého světa. Zdejší lužní lesní komplexy jsou obdivovaným ekosystémem, v němž je nebyvalé bohatství rostlinných i živočišných druhů, navíc většinou i ve velkých populacích. To, že oblast lužní krajiny, a lužních lesů zvláště, je především výsledkem úsilí mnoha generací lesníků, však společnost vnímá jen podvědomě. V současnosti jsou slyšet spíše hlasy některých ochranářů, kteří své zájmy a striktní představy o ochraně formulují do podoby dalších přísně chráněných lokalit. Ve svém někdy až příliš kritickém tónu vůči lesním hospodářům nepřímou ukázkou, že o mnoha důležitých souvislostech a o původu současných lesů mnoho nevědí. Nádherné staré dubové a smíšené listnaté lesy, ve kterých se dobře žije nejen orlům královským, ale všem ostatním rostlinným a živočišným druhům, vznikly velkorysou přeměnou bývalého převládajícího měkkého luhu s vrbamí, babykou, olší a topoly za Liechtensteinů v předminulém století. Dnešní porosty se zakládaly na "polařených" plochách o velikosti 10 až 20 ha (ale i 40 ha), kde se vyklučil les včetně kořenů. Připravená plocha se osela žaludy, z velké části nepůvodního dubu letního slavonského, a mezi řadami mladé "dubové monokultury" se zemědělsky hospodařilo až do doby zajištění, tedy 7-10 roků. Dospělé porosty takto založené jsou však dnes lesy smíšenými, s přítomností jasanu úzkolistého, babyky, jilmu, lípy, habru a dalších dřevin. Dub jako dřevina světlomilná a v mládí pomalu rostoucí musí být pěstována tak, aby ji rychle rostoucí druhy dřevin nepotlačily. Ty se do porostu prosadí přirozeně, ale postupně, jen s určitým zpožděním 20-40 roků.

Ekologickou stabilitu celého rozsáhlého komplexu lužních lesů na jižní Moravě je nutné postavit především na stabilitě hydrologického systému, včetně dynamického kolísání hladiny podzemní vody během roku, a na osvědčené převaze dubu letního, dlouhověké dřeviny, a s využitím i celého spektra 30 druhů dalších dřevin, které tvoří přirozenou druhovou příměs jak v horním patře lesa, tak i ve spodních etážích. Velmi důležité je zachovávat rovnoměrné zastoupení lesa mladého, středního věku a nejstarších věkových kategorií v podobě porostů, skupin starých stromů a výstavek. Je důležité dbát na rozumný podíl rozpadající se dřevní hmoty starých stromů a pařezů. Toto lze zajistit pouze promyšleným

Soutok - lokalita zajímavá nejen lesníky

Nejzajímavějším komplexem lužních lesů, kterému se někdy přezdívá "zelená perla jižní Moravy", je oblast Soutoku, spravovaná polesím stejného jména, součást lesního závodu LČR Židlochovice.

Vybrané údaje z platného LHP (2000-2009) svědčí o zajímavosti lokality:
výměra lesa (PUPFL)

3 891 ha, vlastnictví ČR, správce LČR	
Výměra lesních porostů	3 489 ha
Výměra luk	650 ha
Zásoba porostní (k 1. 1. 2000)	944 118 m ³
Roční plánovaná těžba	32 200 m ³
Roční průměr těžby 2000-2006	28 400 m ³
Roční obnova lesa	58,1 ha
Holína dle LHP	67 ha
Les mladý (1-30 roků)	853 ha, 25 %
Les středního věku (31-80)	1 082 ha, 31 %
Les "starý" (81+)	1 487 ha, 43 %
Průměrná zásoba na 1 ha	cca 270 m ³
Průměrný celkový roční přírůstek	8,2 m ³ na 1 ha
Počet druhů dřevin: dle LHP 17, celkem kolem 30 druhů	
Procentické zastoupení: DBL 41 %, JSÚ 29 %, TP 13 %, VR 4 %, OL 3 %, JV 3 %, HB 2 %, LP 2 %, OST 3 %	

lesním hospodařením, analyzovaným a hodnoceným v pravidelných desetiletých intervalech, vždy v souvislosti s přípravou dalšího lesního hospodářského plánu.

V této souvislosti je nejvyšší čas začít řízenou odbornou diskusi odborníků z různých oborů a provést rozbor celé řady problematik v souvislosti s přípravou nového lesního hospodářského plánu, jehož platnost bude na léta 2010-2019.

V tomto procesu je OPS připravena být aktivním partnerem lesníkům a pomoci jim v přípravě moderní koncepce trvale udržitelného hospodaření v lužních lesích jižní Moravy.

Zajímavostí určitě je, že celé území je oborou s chovem zvěře jelení, daňčí a černé, a výměrou 4 480 ha je zřejmě největší oborou v ČR.

Z lesnického hlediska je neobvyklé, že takřka všechny zdejší lesy jsou v kategorii lesů zvláštního určení podle § 8 odst. 1/f Lesního zákona - potřebné pro zachování biologické různorodosti.

Některé zajímavé projekty OPS

Přestože je historie BR Dolní Morava a OPS krátká, může se pochlubit úspěšnou realizací celé řady projektů. Největšími jsou dva projekty, které jsou řešeny ve spolupráci s MND Hodonín, a. s., zaměřené na likvidaci starých ekologických zátěží po těžbě ropy a zemního plynu ve všech lužních lesích BR Dolní Morava. Jejich hodnota je cca 90 milionů Kč, z toho je 75 % hrazeno dotacemi z EU.

V současném roce pracujeme na dokončení projektu *Management plán pro Lednicko-valtický areál*, památku UNESCO, zapsaný na

Seznamu světového dědictví. Jedná se o obsáhlý materiál, ve kterém je popsán vývoj dané oblasti a rovněž jsou stanoveny rámce pro lidské krajinné aktivity a jejich vzájemnou koordinaci, s cílem zachovat hodnoty světově unikátní, velkoryse komponované krajiny LVA. Hlavním výstupem jsou pravidla pro koordinované řízení a spolupráci na základě poznání a pochopení výjimečných univerzálních hodnot této lokality. Poznání procesu vývoje kulturní krajiny umožňuje stanovit i vizi do budoucna, včetně vyřešení vybraných problémů a stanovení mantinelů pro trvale udržitelnou péči a rozvoj. Poprvé v ČR vzniká koncepční dílo, které svým rozsahem a zaměřením nemá mnoho příkladů ani ve světě. Tento projekt je financován z prostředků Jihomoravského kraje a Ministerstva kultury ČR.

Iniciovali jsme vypracování Krajinového plánu katastru Mikulov a studie optimalizace krajiny k. ú. Rakvice před plánovanými komplexními úpravami a další.

Z ediční činnosti je významné vydání publikace *„Allahy - revitalizovaná rybníční soustava“*, jako společné populárně-naučné dílo 16 vědeckých a odborných pracovníků, kteří provedli zhodnocení úspěšnosti revitalizace zajímavé lokality a navrhli plán péče jako podklad pro nový LHP.

Seriózní projekt s pozitivní vizí

Biosférická rezervace Dolní Morava byla od samého počátku seriózním projektem, který měl ukázat, že problematika managementu kulturní krajiny ve střední Evropě je velmi složitou interdisciplinární, často komplikovanou záležitostí, která stojí především na odpovědnosti jednotlivých krajinných profesí. Smyslem všech aktivit OPS je snaha ukázat, že ochrana přírody nemůže být cílem, ale samozřejmou součástí každodenního života celé společnosti. Hlavním přesvědčovacím nástrojem ve vyspělé společnosti by měla být pozitivní motivace, založená na dobrých příkladech, na seriózních odborných argumentech a na společném pocitu odpovědnosti za stav životního prostředí. OPS se proto snaží vytvořit z oblasti BR Dolní Morava "ostrov pozitivní deviance", v němž by byly výše zmíněné atributy zřejmé v souvislostech regionálních, oborových i globálních.

Adresa autora:

Ing. Jan Vybíral,

Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s.

E-mail: jan.vybiral@dolnimorava.org

Foto: autor